

Умирова Дилноза Сафаровна,
ТДИУ Туризм ва сервис кафедраси
ката тұқытудынчысы

ИҚТІСОДИЙ ИНДЕКС КҮРСАТКИЧЛАРИ АСОСИДА ИННОВАЦИЯЛARНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Аннотация. Ушбу мақолада дүнө миқесидаги инновациялар таркибіда мамлакатларнинг глобал инновацион индекс күрсаткічлари таҳлил қылған. Инновация индексінде дүнө мамлакатлари рейтинги, турлы хил даромад даражаларидаги инновацион күрсаткічлар таснифи, инновация киритши ва инновацион маҳсулот Суб-индекслари рейтинги асосида инновацияларни құллаш, ривожлантириш шарт-шароитлари ва имкониятлари ёритилған. Шунингдегі, индекс күрсаткічларини ҳисоблашни тақомиллаштириши юзасыдан тақлифлар, тавсиялар берилған.

Калит сұздар. Инновация, күрсаткіч, глобал инновацион индекс, инновацион маҳсулот, рейтинг, даромад.

Умирова Дилноза Сафаровна -
Старший преподаватель кафедры
туризма и сервиса ТГЭУ

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИННОВАЦИЙ НА ОСНОВЕ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ИНДЕКСА

Аннотация: В статье анализируются индикаторы глобального инновационного индекса стран в структуре глобальных инноваций. Индекс инноваций охватывает условия и возможности для применения и развития инноваций на основе рейтинга стран мира, классификации показателей инноваций на разных уровнях дохода рейтинга, вклад инноваций и субиндексов в инновационный продукты. Также были данный предложения и рекомендации по совершенствованию расчета индексных показателей.

Ключевые слова. Инновация, индикатор, глобальный индекс инноваций, инновационный продукт, рейтинг, доход.

Umirova Dilnoza Safarovna,
Senior Lecturer of the Department
of Tourism and Service TSUE

IMPROVING INNOVATION BASED ON ECONOMIC INDEX

Annotation: The article analyzes the indicators of the global innovation index of countries in the structure of global innovations. The innovation index covers the conditions and opportunities for the application and development of innovations based on the ranking of countries of the world, the classification of innovation indicators at different levels of the ranking's income, the contribution of innovation and sub-indices to innovative products. There were also proposals and recommendations for improving the calculation of index indicators.

Keywords. Innovation, indicator, global innovation index, innovative product, rating, revenue.

Кириш. Бұгунғы кунда жағон мамлакатлары иқтисодиетіда инновацияларни ривожлантиришга муҳим ахамият қаратылғықда. Чunksi, инновациялар мамлакатнинг иқтисодий тараққиётини белгиловчы асосий йұналиш сифатида ушбу соңаны ривожлантириш учун зарурий механизм ва омыл бўлиб хизмат қиласы. Бироқ, ривожланған мамлакатлар тажрибаси күрсатмоқдаки, "инсон омили" учун амалга оширилған ҳар бир ҳаракат маълум вақт давомида жамият тараққиётіда ўз аксини топади ва ушбу жараён ўтган даврдаги ривожланиш омилларидан фарқ қиласы. XXI асрдаги ижтимоий-иқтисодий ривожланиш классик иқтисодий ривожланиш назариясидаги ёндашувларни сезиларли даражада ўзгартыриш лозимлиги ва ривожланишнинг асосий йұналиши билим, фан-техника ва инновацияларга асосланған тараққиёт эканлигини күрсатмоқда.

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили. Инновациялар туризм соҳасидаги муҳим ахамияттада касб этади. Аввало, инновация ва инновацион фаолият анъанавий тарзда илмий-техник тараққиёт ёки юқори технологик қисми ва илмий тадқиқотлар ҳамда ишланмалар натижаларининг амалиёттега жорий этилиши билан боғлиқ жараён сифатида тушунилади. Бироқ, "инновация" тушунчасининг маъно ва мазмуни кенг камровли ҳисобланади.

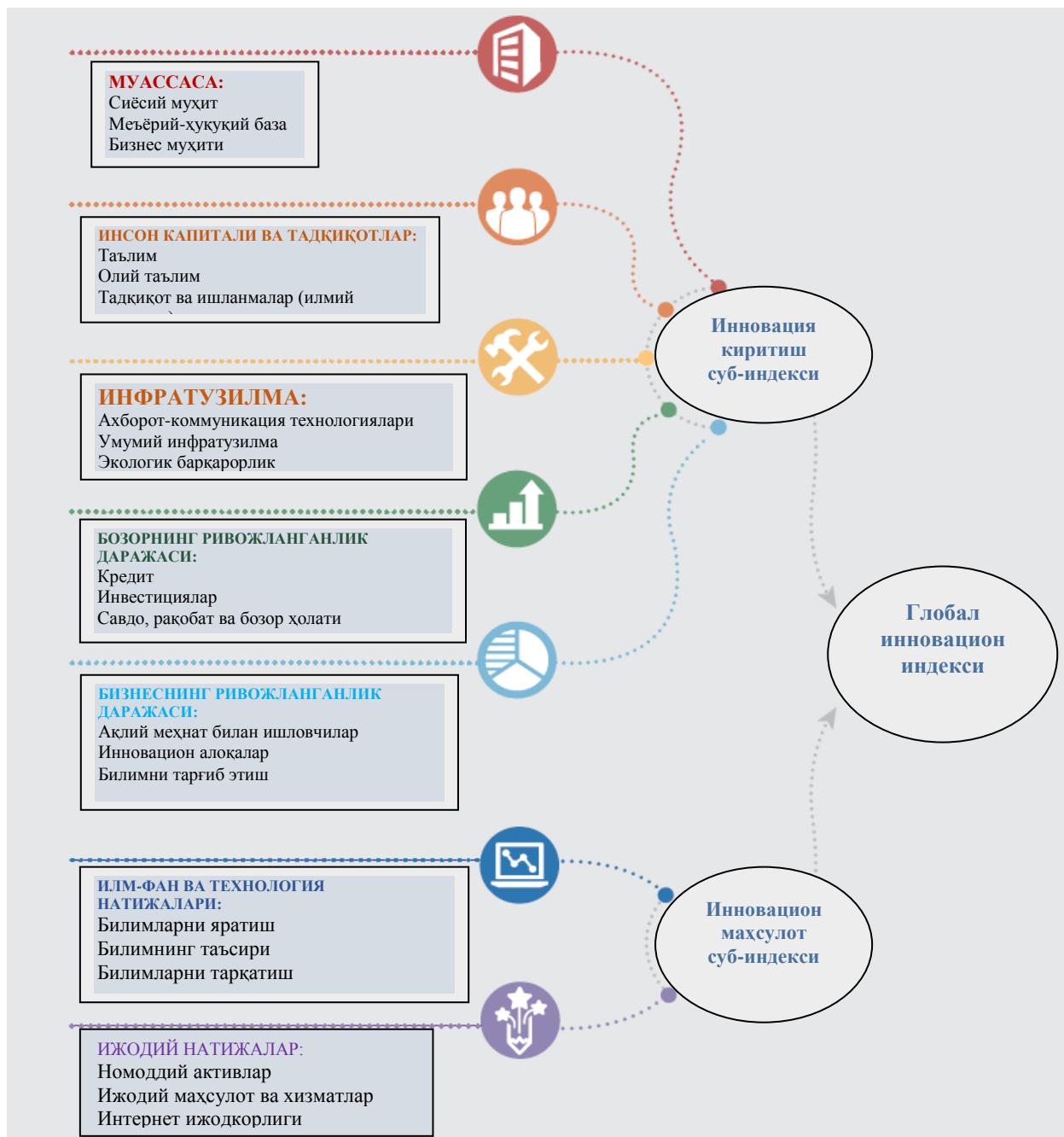
Гиулио Сайнелли, Ринальдо Эвангелиста ва Мария Савона[2] (2004 й.) хизмат күрсатиши соҳасида инновацияларнинг иқтисодий күрсаткічларга таъсирини ўрганған. Улар инновацияларни соңаға киритилиши ва инновацияга сарфланған ресурслар қийматини хизматлар соҳасидаги фирмаларнинг иқтисодий күрсаткічлари орқали тушунтирганлар.

ИННОВАЦИЯ ВА ИНВЕСТИЦИЯ

Фернандо Энрике Такес, Мануэль Дж. Лопес, Леонардо Ф. Бассо, Нельсон Ареал[3] (2021 й.) томонидан хизмат кўрсатиш ва ишлаб чиқариш инновацияларини ўлчаш учун ишлатиладиган кўрсаткичлар бўйича тадқиқот олиб борилган. Ушбу тадқиқот ишида ташкилий инновацияларнинг ҳар бир асосий кўрсаткичлари кўриб чиқилган ҳамда уларни жойлаштиришга хос бўлган афзаликлари ва камчиликлари алоҳида муҳокама қилинган.

Рудра П. Прадхан, Мак Б. Арвин, Махендуран Наир, Сара Э. Беннеттлар[4] томонидан (2020 й.) Европа мамлакатларида тадбиркор-

лик, инновация ва иқтисодий ўсиш динамикаси тадқиқ қилинган. Унда 2001-2016 йиллар оралиғида Европа мамлакатлари учун тадбиркорликни ривожлантириш, инновация ва иқтисодий ўсиш ўртасидаги муносабатлар ўрганилган. Тадқиқот натижаларига кўра узоқ муддатда ҳам тадбиркорлик, ҳам инновация иқтисодий ўсишни рағбатлантиради. Натижалар шуни кўрсатади, Европа мамлакатлари ҳақиқатан ҳам ўсиш стратегияси ва инновацияларни тарғиб қилувчи сиёсат ва тадбиркорлик учун рағбатлантирувчи сиёсат асосида қуриши кераклигига алоҳида эътибор қаратган.

1-расм. Дунё миқёсидаги инновациялар таркибида глобал инновацион индексининг тузилиши

Манба: Global Innovation Index Database, Cornell, INSEAD, and WIPO, 2020 асосида муаллиф ишланмаси.

ИННОВАЦИЯ ВА ИНВЕСТИЦИЯ

Таҳлил ва натижалар. Бугунги кунда мамлакатларнинг ривожланиш ҳолатини баҳоловчи халқаро баҳолаш тузилмаларининг кўрсаткичлари таркибида фақат иқтисодий кўрсаткичларнинг ўзига таяниб қолмаслиги билан жамиятнинг ижтимоий ривожланиш кўрсаткичлари олдинги ўринларга чиқмоқда. Сабаби,

ижтимоий ривожланиш кўрсаткичлари мамлакатнинг иқтисодий тараққиёти натижасидаги ўзгаришларни ўзида акс эттиради ва ушбу кўрсаткичлар орқали унинг умумий ривожланиш ҳолатига баҳо бериш мумкин бўлади. Шунга асосан мамлакатнинг иқтисодий индекс кўрсаткичлари ишлаб чиқилади.

1-жадвал

Инновация индексида дунё мамлакатлари рейтинги

Мамлакат / иқтисодиёт	Хисоб (Score) (0-100)	Ўрин (Rank)	Даромад Income	Ўрин Rank	Минтақа Region	Ўрин Rank	Медиана 30.94
Швейцария	66,08	1	HII	1	EUR	1	
Швеция	62,47	2	HII	2	EUR	2	
АҚШ	60,56	3	HII	3	NAC	1	
Булоқ Британия	59,78	4	HII	4	EUR	3	
Голландия	58,76	5	HII	5	EUR	4	
Дания	57,53	6	HII	6	EUR	5	
Финляндия	57,02	7	HII	7	EUR	6	
Сингапур	56,61	8	HII	8	SEAO	1	
Германия	56,55	9	HII	9	EUR	7	
Корея Республикаси	56,11	10	HII	10	SEAO	2	
Гонконг, Хитой	54,24	11	HII	11	SEAO	3	
Франция	53,66	12	HII	12	EUR	8	
Исроил	53,55	13	HII	13	NAWA	1	
Хитой	53,28	14	UM	1	SEAO	4	
Ирландия	53,05	15	HII	14	EUR	9	
Япония	52,7	16	HII	15	SEAO	5	
Канада	52,26	17	HII	16	NAC	2	
Люксембург	50,84	18	HII	17	EUR	10	
Австрия	50,13	19	HII	18	EUR	11	
Норвегия	49,29	20	HII	19	EUR	12	
Исландия	49,23	21	HII	20	EUR	13	
Белгия	49,13	22	HII	21	EUR	14	
Австралия	48,35	23	HII	22	SEAO	6	
Чехия Республикаси	48,34	24	HII	23	EUR	15	
Эстония	48,28	25	HII	24	EUR	16	
Янги Зеландия	47,01	26	HII	25	SEAO	7	
Португалия	46,39	27	HII	26	EUR	17	
Италия	45,74	28	HII	27	EUR	18	
Кипр	45,67	29	HII	28	NAWA	2	
Испания	45,6	30	HII	29	EUR	19	
Португалия	43,51	31	HII	30	EUR	20	
Словения	42,91	32	HII	31	EUR	21	
Малайзия	42,42	33	HII	2	SEAO	8	
Бирлашган Араб Амалийклари	41,79	34	UM	32	NAWA	3	
Венгрия	41,53	35	HII	33	EUR	22	
Латвия	41,11	36	HII	34	EUR	23	
Болгария	39,98	37	UM	3	EUR	24	
Полша	39,95	38	HII	35	EUR	25	
Словакия	39,7	39	HII	36	EUR	26	
Литва	39,18	40	HII	37	EUR	27	
Хорватия	37,27	41	HII	38	EUR	28	
Ветнам	37,12	42	LM	1	SEAO	9	
Греция	36,79	43	HII	39	EUR	29	
Тайланд	36,68	44	UM	4	SEAO	10	
Украина	36,32	45	LM	2	EUR	30	
Руминия	35,95	46	UM	5	EUR	31	
Россия	35,63	47	UM	6	EUR	32	
Хиндистон	35,59	48	LM	3	CSA	1	
Черногория	35,39	49	UM	7	EUR	33	
Филиппинлар	35,19	50	LM	4	SEAO	11	
Қозогистон	28,56	77	UM	24	CSA	3	
Ўзбекистон	24,54	93	LM	12	CSA	4	
Қирғизистон	24,51	94	LM	13	CSA	5	
Тажикистан	22,23	100	HII	4	CSA	0	

Манба: Global Innovation Index Database, Cornell, INSEAD, and WIPO, 2020 асосида муаллиф ишланмаси.

Изоҳлар: Жаҳон банки даромадлари гурӯҳи таснифи (2019 йил июл): LI = кам даромад; LM = паст-ўрта даромад; UM = юқори-ўртacha даромад ва HII = юқори даромад.

ИННОВАЦИЯ ВА ИНВЕСТИЦИЯ

Юқоридаги расмга асосан, дунё миңесидеги инновациялар орасыда глобал инновацион индекс ўзига хос тузилишга эга бўлиб, унинг таркибида дастлаб инновация киритиш суб-индекси, сўнгра инновацион маҳсулот суб-индекси туради ҳамда ҳар бир босқичда глобал муаммо бартараф этилади. Чунки, инновация индекс сифатида дунё мамлакатлари рейтинги белгиланишида муҳим ўрин тутади. Мазкур рейтинг "Global innovation index" сифатида номланиб, глобал тадқиқотлар ва дунёning бошқа мамла-

катларидағи инновацияларнинг ривожланиш даражасини акс эттирувчи рейтингдир. У Франция халқаро бизнес мактабининг методологияси бўйича ҳисобланади. Тадқиқот 2007 йилдан бери INSEAD Халқаро бизнес мактаби, Корнель университети ва Бутунжаҳон интеллектуал мулк ташкилотининг қўшма лойиҳаси доирасида ўtkазилиб, ҳозирги кунда дунёning турли мамлакатларидағи инновацион ривожланиш кўрсаткичларининг энг тўлиқ тўпламини на-моён этади.

2-жадвал

2020 йилда жаҳон мамлакатларининг турли хил даромад даражаларида инновацион кўрсаткичлар таснифи

	Юқори даромадли гурух (Группа с высоким доходом)	Юқори ўрта даромадли гурух (Группа с доходом выше среднего)	Қуий ўрта даромадли гурух (Группа с доходом ниже среднего)	Кам даромадли гурух (Группа с низким доходом)
Ривожланиш даражаси кутилганидан юқори	Швейцария	Хитой	Вьетнам	Малави
	Швеция	Арманистон	Украина	Руанда
	АҚШ	Жанубий Африка	Хиндистон	Танзания
	Буюк Британия	Грузия	Филиппин	Нигер
	Голландия	Шимолий Македония	Молдава	Мадагаскар
	Дания	Тайланд	Мўгулистан	Мозамбик
	Финляндия	Сербия	Тунис	Непал
	Сингапур	Ямайка	Кения	Буркина-Фасо
	Германия	Коста-Рика	Марокаш	Тоҷикистон
	Корея Республикаси	Болгария	Қирғизистон	Уганда
	Гонконг	Черногория	Сенегал	Того
	Франция	Бразилия	Индонезия	Мали
	Исроил	Колумбия	Салвадор	Эфиопия
	Ирландия	Малайзия	Зимбабве	Гвинея
	Япония	Йордания	Ўзбекистон	Бенин
	Канада	Мексика	Гондурас	Яман
Ривожланиш даражасига мос равиша	Люксембург	Босния ва Герцеговина	Kabo-Verde	
	Австрия	Эрон (Ислом Республикаси)	Камбоджа	
	Норвегия	Перу	Кот-д'Ивуар	
	Исландия	Албания	Покистон	
	Бельгия	Беларус	Гана	
	Австралия	Маврикий	Миср	
	Чехия	Руминия	Камерун	
	Эстония	Ливан	Боливия	
	Янги Зеландия	Эквадор	Бангладеш	
	Португалия	Озарбайжон	Замбия	
	Италия	Туркия	Нигерия	
	Кипр	Аргентина	Лаос	
	Испания	Парагвай	Мянма	
	Мальта	Россия Федерацияси	Камбоджа	
	Латвия	Шри-Ланка		
	Венгрия	Гватемала		
	Словения	Намибия		
	Хорватия	Боствана		
Бошқа давлатлар	Польша	Доминикана Республикаси		
	Греция	Жазоир		
	Чили	Қозогистон		
	Словакия			
	Литва			
	Уругвай			
	БАА			
	Панама			
	Саудия Арабистони			
	Қатар			
	Бруней			
	Тринидад анд Тобаго			
	Бахраин			
	Қувайт			
	Оман			

Манба: Global Innovation Index Database, Cornell, INSEAD, and WIPO, 2020 маълумотлари асосида муаллиф ишланмаси

ИННОВАЦИЯ ВА ИНВЕСТИЦИЯ

Минтақалар Бирлашган Миллатлар Ташкilotининг таснифига асосланади: EUR = Европа; NAC = Шимолий Америка; LCN = Лотин Америкаси ва Кариб ҳавзаси; CSA = Марказий ва

Жанубий Осиё; SEAO = Жануби-Шарқий Осиё ва Океания; NAWA = Шимолий Африка ва Яқин Шарқ; SSF = Саҳрои Кабр ва Жанубий Африка.

3-жадвал

2020 йилда инновация киритиш суб-индексилари рейтингни

Мамлакат иктисолидёт	Хисоб (0-100)	Ўрин (Rank)	Даромад Income	Ўрин Rank	Минтақа Region	Минтақа Region	Медиана 41.39
100							
Сингапур	70,2	1	HI	1	SEAO	1	
Швейцария	69,42	2	HI	2	EUR	2	
Швеция	69,19	3	HI	3	EUR	1	
АҚШ	68,84	4	HI	4	NAC	3	
Дания	66,77	5	HI	5	EUR	4	
Буюк Британия	65,97	6	HI	6	EUR	5	
Гонконг, Хитой	65,79	7	HI	7	SEAO	6	
Финляндия	65,57	8	HI	8	EUR	1	
Канада	64,84	9	HI	9	NAC	7	
Корея	64,83	10	HI	10	SEAO	2	
Р							
Голландия	64,45	11	HI	11	EUR	3	
Япония	63,59	12	HI	12	SEAO	8	
Австралия	62,86	13	HI	13	SEAO	1	
Германия	62,71	14	HI	14	EUR	4	
Норвегия	62,67	15	HI	15	EUR	9	
Франция	61,43	16	HI	16	EUR	5	
Исроил	61,36	17	HI	17	NAWA	2	
Австрия	61,15	18	HI	18	EUR	10	
Янги Зеландия	60,95	19	HI	19	SEAO	11	
Ирландия	59,72	20	HI	20	EUR	12	
Бельгия	59,62	21	HI	21	EUR	13	
Бирлашган Араб Амирликлари	58,29	22	HI	22	NAWA	14	
Исландия	57,27	23	HI	23	EUR	6	
Люксембург	57,23	24	HI	24	EUR	15	
Эстония	56,11	25	HI	25	EUR	16	
Хитой	55,51	26	UM	1	SEAO	7	
Испания	54,85	27	HI	26	EUR	17	
Чехия Республикаси	54,74	28	HI	27	EUR	18	
Словения	54,09	29	HI	28	EUR	2	
Кипр	53,17	30	HI	29	NAWA	19	
Малта	52,63	31	HI	30	EUR	20	
Португалия	52,52	32	HI	31	EUR	21	
Италия	52,41	33	HI	32	EUR	8	
Малайзия	52,23	34	UM	2	SEAO	3	
Латвия	49,6	35	HI	33	EUR	22	
Литва	49,38	36	HI	34	EUR	23	
Венгрия	49,25	37	HI	35	EUR	24	
Полша	49,09	38	HI	36	EUR	25	
Бруней-Даруссалом	48,16	39	HI	37	SEAO	26	
Греция	48,04	40	HI	38	EUR	27	
Чили	46,97	41	HI	39	LCN	28	
Россия	46,64	42	UM	3	EUR	9	
Словакия	46,54	43	HI	40	EUR	29	
Хорватия	46,3	44	HI	41	EUR	10	
Болгария	45,98	45	UM	4	EUR	30	
Шимолий Македония	45,9	46	UM	5	EUR	31	
Маврикий	45,77	47	UM	6	SSF	32	
Тайланд	45,45	48	UM	7	SEAO	1	
Жанубий Африка	44,85	49	UM	8	SSF	33	
Саудия Арабистони	44,49	50	HI	42	NAWA	11	
Қозогистон	42,78	60	UM	17	CSA	2	
Ўзбекистон	38,24	81	LM	8	CSA	13	
Қирғизистон	36,62	88	LM	10	CSA	4	
Тоҷикистон	31,04	108	LI	5	CSA	10	

Манба: Global Innovation Index Database, Cornell, INSEAD, and WIPO, 2020 маълумотлари асосида муаллиф ишланмаси

2020 йилда инновацион махсулот суб-индексилари рейтинги

Мамлакат иқтисодиёт	Хисоб (Score) (0-100)	Үрин (Rank)	Даромад Income	Үрин Rank	Минтақа Region	O'rin Rank	Median 20.74
Швейцария	62,75	1	HI	1	EUR	1	
Швеция	55,75	2	HI	2	EUR	2	
Буюк Британия	53,59	3	HI	3	EUR	3	
Голландия	53,08	4	HI	4	EUR	4	
Америка Кўшма Штатлари	52,28	5	HI	5	NAC	1	
Хитой	51,04	6	UM	1	SEAO	1	
Германия	50,39	7	HI	6	EUR	5	
Финляндия	48,47	8	HI	7	EUR	6	
Дания	48,3	9	HI	8	EUR	7	
Корея Республикаси	47,4	10	HI	9	SEAO	2	
Ирландия	46,38	11	HI	10	EUR	8	
Франция	45,89	12	HI	11	EUR	9	
Исройл	45,73	13	HI	12	NAWA	1	
Люксембург	44,45	14	HI	13	EUR	10	
Сингапур	43,02	15	HI	14	SEAO	3	
Гонконг, Хитой	42,68	16	HI	15	SEAO	4	
Чехия Республикаси	41,95	17	HI	16	EUR	11	
Япония	41,8	18	HI	17	SEAO	5	
Исландия	41,18	19	HI	18	EUR	12	
Эстония	40,45	20	HI	19	EUR	13	
Малта	40,14	21	HI	20	EUR	14	
Канада	39,68	22	HI	21	NAC	2	
Австрия	39,1	23	HI	22	EUR	15	
Италия	39,06	24	HI	23	EUR	16	
Белгия	38,64	25	HI	24	EUR	17	
Кипр	38,17	26	HI	25	NAWA	2	
Испания	36,35	27	HI	26	EUR	18	
Норвегия	35,91	28	HI	27	EUR	19	
Португалия	34,5	29	HI	28	EUR	20	
Болгария	33,98	30	UM	2	EUR	21	
Австралия	33,85	31	HI	29	SEAO	6	
Венгрия	33,8	32	HI	30	EUR	22	
Янги Зеландия	33,06	33	HI	31	SEAO	7	
Словакия	32,86	34	HI	32	EUR	23	
Латвия	32,63	35	HI	33	EUR	24	
Малайзия	32,61	36	UM	3	SEAO	8	
Украина	32,49	37	LM	1	EUR	25	
Ветнам	32,17	38	LM	2	SEAO	9	
Словения	31,73	39	HI	34	EUR	26	
Полша	30,81	40	HI	35	EUR	27	
Филиппин	29,62	41	LM	3	SEAO	10	
Литва	28,98	42	HI	36	EUR	28	
Хорватия	28,24	43	HI	37	EUR	29	
Таиланд	27,91	44	UM	4	SEAO	11	
Хиндистон	27,66	45	LM	4	CSA	1	
Руминия	27,47	46	UM	5	EUR	30	
Арманистон	27,15	47	UM	6	NAWA	3	
Молдова Республикаси	26,79	48	LM	5	EUR	31	
Черногория	26,62	49	UM	7	EUR	32	
Эрон	25,86	50	UM	8	CSA	2	
Қозғистон	14,34	94	UM	31	CSA	5	
Тоҷикистон	13,43	99	LI	2	CSA	6	
Кирғизистон	12,4	107	LM	20	CSA	8	
Ўзбекистон	10,83	118	LM	25	CSA	10	

Манба: Global Innovation Index Database, Cornell, INSEAD, and WIPO, 2020 мътлумотлари асосида муаллиф ишиланмаси

Изоҳлар: Жаҳон банки даромадлари гуруҳи таснифи (2019 йил июл): LI = кам даромад; LM = паст-ўрта даромад; UM = юқори-ўртacha даромад ва HI = юқори даромад.

Хусусан, инновациялар индекси бўйича 2020 йилда 131 та мамлакатда тадқиқот олиб борилган. Тадқиқот натижасига кўра, инновация жараёнларини қўллаш, тадбиқ қилиш ва амалга оширишни ўзида мужассамлаштирган ҳолда ушбу индексда дунё мамлакатлари рейтинги белгиланди. Инновация индексини турли кўрсаткичлар бўйича аниқлаш ва кўрсатиш мумкин. Хусусан, жаҳондаги мамлакатлар бўйича турли хил даромад даражаларида инновацион кўрсаткичлар аниқланган. Ўзбекистон Global innovation indexга қайтди. Маълумотлар етишмаслиги сабабли беш йил давомида рейтингга киритилмасдан келинганидан сўнг, 2020 йил 93-ўринга эришди. Рўйхат бўйича 2020 йилда Қозоғистон 77, Қирғизистон 94, Тоҷикистон 109 ўринни эгаллаган. 2019 йилда эса Қозоғистон 79, Қирғизистон 90, Тоҷикистон 100 ўринни эгаллаган эди.

2-жадвалга асосан, ривожланиш даражаси кутилганидан юқори ва ривожланиш даражасига мос равища жаҳон мамлакатлари юқори даромадли, юқори ўрта даромадли, қуи ўрта даромадли ва кам даромадли гуруҳларга ажратилади. Шу гуруҳлардан Ўзбекистон Республикаси ривожланиш даражаси кутилганидан юқори, қуи ўрта даромадли гуруҳга мансуб. Сабаби жаҳон мамлакатларида иқтисодий индекс кўрсаткичлари асосида инновацияларни ривожлантириш ўзига хос аҳамият касб этиб, бу борада республикамида ҳам инсон ҳуқуқлари ҳимоясини кафолатлаш, аҳоли турмуш даражасини ошириш, иқтисодий фаолиятда эркинлини таъминлаш, суд-ҳуқуқ соҳасидаги моддий ва процессуал нормаларни такомиллаштиришга қаратилган ислоҳотлар мамлакатимизнинг ҳалқаро рейтинг ва индекслардаги кўрсаткичлари ошишига сабаб бўлмоқда. Жумладан, сўнгги тўрт йил давомида мамлакатимиз Мерос жамғармасининг “Иқтисодий эркинлик” индексида 52 поғонага, Жаҳон банкининг “Логистика самарадорлиги” индексида 19 поғонага ва “Бизнес юритиш” индексида 18 поғонага қўтарили.

3-жадвалдан кўриниб турибдики, Innovatsiya Kiritish Sub-indeksida Ўзбекистон 81 ўринни эгаллади. Рўйхат бўйича Қозоғистон 77, Қирғизистон 94, Тоҷикистон 108 ўринни эгаллаган. 2019 йилда эса Қозоғистон 64, Қирғизистон 78, Тоҷикистон 107 ўринни эгаллаган эди.

Минтақалар Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг таснифига асосланади: EUR = Европа; NAC = Шимолий Америка; LCN = Лотин Америкаси ва Кариб ҳавзаси; CSA = Марказий ва Жанубий Осиё; SEA = Жануби-Шарқий Осиё ва Океания; NAWA = Шимолий Африка ва Яқин Шарқ; SSF = Саҳрои Кабр ва Жанубий Африка.

Жадвалга асосан, Innovatsion mahsulot Sub indexida Ўзбекистон 118 ўринни эгаллади. Рўйхат бўйича Қозоғистон 94, Қирғизистон 107, Тоҷикистон 99 ўринни эгаллаган. 2019 йилда эса Қозоғистон 92, Қирғизистон 111, Тоҷикистон 83 ўринни эгаллаган эди.

Ўзбекистон Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилотининг “Мамлакатларга хос хатарларни таснифлаш” тизимидағи 6-гуруҳ мамлакатлари қаторидан 5-гуруҳ мамлакатлари қаторига қўтарилиди. Шу билан бирга, рейтинглар билан ишлашга етарлича эътибор қаратилмаётганлиги ва ҳалқаро ташкилотлар томонидан ўтказилаётган сўровларда аксарият ислоҳотлар ўз аксини топмаётганлиги оқибатида устувор ҳалқаро рейтинг ва индексларда Ўзбекистон Республикаси қуи поғоналарда қолмоқда. Бу борада ва ушбу масаланинг ечими сифатида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 2 июнда маҳсус фармони[1] қабул қилинди. Натижада, маълум муддат танаффусдан сўнг Ўзбекистон глобал инновацион индексга қайтиб, маълумотлар етишмаслиги сабабли беш йил давомида рейтингга киритилмаганидан сўнг, 2020 йилда 93-ўринга эришди. Бироқ, Непал энг яхши даражани қўлга киритди ва у кам даромадли иқтисодиёт орасида биринчи учталикка янги келган ва 3-ўринни қўлга киритган.

Ўзбекистон бир йил давомида Иқтисодий эркинлик индексида 26 поғона юқорилаб, 186 давлат орасида 114-ўринни эгаллади. “Мерос” (Heritage Foundation) жамғармаси томонидан “The Wall Street Journal” билан ҳамкорликда тузиладиган мазкур рейтинг 1995 йилдан буён эълон қилиб келинади[5]. Рейтингни ишлаб чиқишида таҳлилчилар 12 омил – эгалик ҳуқуқи, суд самарадорлиги, ҳукумат жипслиги, солиқ юклamasи, давлат сарф-харажатлари, фискал сиёсат, тадбиркорлик эркинлиги, меҳнат эркинлиги, монетар эркинлик, савдо эркинлиги, инвестициявий эркинлик, молиявий эркинлик каби унсурларни инобатга олишади. Ушбу кўрсаткичлар тўрт гуруҳга бўлинган – “Қонун устуворлиги”, “Иқтисодиётда давлатнинг роли”, “Барқарор самарадорлик” ва “Бозор шаффоғлиги”. Йиллик индекс ҳисоботида 186 мамлакатнинг ҳар бири 100-балллик тизимда алоҳида баҳоланади. 80 дан 100 баллгача тўплаган мамлакатнинг иқтисоди “тўлиқ эркин” ҳисобланади, 70-79,9 баллли давлатлар “асосан эркин” баҳога муносиб кўрилади. 60-69,9 балл “муайян эркин” ликни, 50-59,9 балл “асосан, эрксизлик” ни ва 0-49,9 балл “тўлиқ эрксизлик” ни англатади.

Умуман олганда, республикамида фаолият кўрсатаётган субъектларнинг амалга ошираётган инновацион фаолияти амалиётга янги

ИННОВАЦИЯ ВА ИНВЕСТИЦИЯ

ва такомиллашган ишлаб чиқаришни жорий қилиш, маҳсулот ишлаб чиқариш харажатларини минималлаштириш, экологик меъёрларга жавоб берадиган ҳамда ишлаб чиқариладиган маҳсулотлар яратиш, уларнинг истеъмол ва сифат хусусиятларини доимий равишда ошириб боришни тақазо этади. Бу орқали хизмат кўрсатиш соҳасини ислоҳ қилишнинг бугунги кунда амалга оширилётган босқичида соҳани жаҳон тажрибасининг замонавий ютуклари, инновацияларнинг барча самарали шакллари ҳамда фан-техника ютукларидан кенг фойдаланган ҳолда ривожлантириш кўзда тутилган. Бунда асосий ўзгаришлар йўналиши сифатида соҳанинг таркибий тузилишига ўзгаришишлар киритиш билан бирга бошқарув тизимини инновацион янгиликларга таянган ҳолда ташкил этишга ҳам алоҳида урғу берилмоқда. Ушбу ўзгаришларнинг умумий йўналишларини ҳамда амалга ошириш механизмларини назарда тутувчи туризмни ривожлантириш концепциясининг ишлаб чиқилиши соҳанинг жаҳонда кечеётган замонавий тараққиёт йўналишлари асосида ривожланишини таъминлайди.

Хуласа ва таклифлар. Умуман олганда жаҳон мамлакатларининг иқтисодий индекс кўрсаткичлари турли мезон ва шартлар асосида ишлаб чиқилган бўлиб, уларнинг таснифи давлатлар бўйича ажратилади. Ҳамда иқтисодий индекс кўрсаткичлари бевосита инновацияларни ривожлантириш билан боғлиқ. Жаҳон мамлакатларининг турли хил даромад даражаларида инновацион кўрсаткичлар таснифига кўра юқори даромадли, юқори ўрта даромадли, қуйи ўрта даромадли ва кам даромадли гурухларга ажратилиши энг муҳим бўлган иқтисодий индекс кўрсаткичлари бўлиб ҳисобланади.

Шундай қилиб, инновациялар ўртасида глобал инновацион индекси алоҳида ўринни эгаллайди, унинг таркиби инновацияларни жалб этиш ва инновацион маҳсулотларни яра-

тишга қаратилган суб-индекс, яъни индекс элементларидан иборат бўлади. Бу индекс ақлий меҳнат орқали инновацион иқтисодиётни ривожлантиришдан иборат. Ўзбекистон 2020 йилда глобал инновацион индекс кўрсаткичи бўйича дунёда 93-уринни эгаллаб, бу бевосита интернет ва ахборот технология хизматлари, илмий билимларнинг тараққиёти, тадбиркорлик ва бизнеснинг қулай шароити, замонавий банк хизматларининг кўрсатилиши, янги инновацион ишланмаларни яратиш ва жаҳон мамлакатларига экспорт қилиш каби вазифаларда ўз аксими топади.

Жамият тараққиётининг ҳар бир соҳаси бугунги тез суръатлар билан ўзгариб бораётган даврда инновацияларсиз ривожлана олмайди. Бугунги кунда ривожланган мамлакатлар тараққиётининг пойdevori - иқтисодиётнинг турли соҳаларини тўлиқ қамраб оловчи инновацион тизимнинг шаклланиши ва бу тизимнинг самарали фаолияти билан белгиланмоқда.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, инновациялар асосида индекс кўрсаткичларини ҳисоблашни янада такомиллаштириш учун қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш лозим деб ҳисоблаймиз:

- ҳудудларда миллый инновацион индексларни ҳисоблашнинг онлайн марказларини ташкил этиш;
- инновацион индексларни ҳисоблаш марказларининг иш фаолиятини доимий мониторинг қилиб бориш;
- инновацион маҳсулот яратища унга таъсир кўрсатувчи барча омилларни комплекс ҳисобга олиш ва контент таҳлил қилиб бориш;
- даромадларни табақалаштириш сиёсатининг механизмларини янада риқожлантириш, уни амалга оширишнинг миллый концепцияси ишлаб чиқиш ва ягона сиёсатини шакллантириш.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 2 июнданги ПФ-6003-сонли "Ўзбекистон Республикасининг халикаро рейтинг ва индекслардаги ўрнини яхшилаш ҳамда давлат органлари ва ташкилотларида улар билан тизимли ишлашнинг янги механизми жорий қилиши тўғрисида"гу Фармони. // www.lex.uz
2. Giulio Cainelli , Rinaldo Evangelista & Maria Savona (2004) *The impact of innovation on economic performance in services, The Service Industries Journal*, 24:1, 116-130
3. Fernando Henrique Taques^aManuel GLópez^bLeonardo FBasso^cNelsonAreal^d *Indicators used to measure service innovation and manufacturing innovation* *Journal of Innovation & Knowledge* Volume 6, Issue 1, January–March 2021, Pages 11-26
4. Rudra P.PradhanaMak B.ArvinbMahendhiranNaircSara E.Bennettd *The dynamics among entrepreneurship, innovation, and economic growth in the Eurozone countries* *Journal of Policy Modeling*. Volume 42, Issue 5, September–October 2020, Pages 1106-1122
5. "Тараққиёт стратегияси" маркази. <https://strategy.uz/index.php?news=891>
6. INSEAD, WIPO, Cornell University: *The Global Innovation Index*, 2019.
7. *Global Innovation Index Database*, Cornell, INSEAD, and WIPO, 2020.
8. Katsoni V., Velander K. *Innovative approaches to tourism and leisure*. – Springer, 2018.
9. Bouchon F., Rawat K. *Rural areas of ASEAN and tourism services, a field for innovative solutions* //Procedia-Social and Behavioral Sciences. – 2016. – Т. 224. – С. 44-51.